

OPEN ACCESS

JAN HRICSINA: VÝVOJ PORTUGALSKÉHO JAZYKA

Praha: Karolinum, 2015, 205 stran

ISBN 978-80-246-2963-6, ISBN 978-80-246-2979-7 (pdf)

Na Ústavu románských studií FFUK vyšlo v minulých letech postupně několik učebních textů věnovaných vývoji románských jazyků. Vývojem španělštiny se zabýval Bohumil Zavadil (Zavadil, 1998, 2004, 2015), vývojem italštiny Sylva Hamplová (Hamplová, 2002). Jan Hricsina na tuto řadu svou knihou velmi úspěšně navazuje. Jeho *Vývoj portugalského jazyka* je prvním uceleným textem o vývoji portugalštiny vydaným v češtině, jedná se tedy o dílo svým způsobem průkopnické. Kniha je určena především vysokoškolským studentům portugalštiny, užitečné informace v ní však nepochybně naleznou i další romanisté či lingvisté.

Zavadilův *Vývoj španělského jazyka I* (Zavadil, 1998) Hricsinu inspiroval zejména v obecně romanistických částech knihy, autor však vychází i z řady dalších, převážně portugalských a brazilských autorů zabývajících se vývojem portugalštiny, lidové latiny i románských jazyků.

Kniha je přehledně strukturována. Sestává z jedenácti číslovaných kapitol (včetně úvodu), v nichž autor seznamuje čtenáře se současným stavem poznání v oblasti vývoje portugalského jazyka. Následuje užitečná příloha (s. 181–184) obsahující několik textů napsaných ve staré portugalštině. Ta studentům jistě dobře poslouží v seminářích, dalším zájemcům pak poskytuje názorný obraz stavu portugalštiny v raných fázích jejího vývoje. Po bibliografii (s. 196–199) navazuje rejstřík (s. 200–205) obsahující slovní tvary, které autor v knize rozebírá z jazykového hlediska. Tolik k celkovému obsahu knihy a nyní bych ráda uvedla několik podrobnějších informací a postřehů k jednotlivým kapitolám.

První, úvodní kapitola (s. 12–16) obsahuje seznam zkratk a znaky fonologické transkripce užitá v učebnici. Druhá kapitola (nazvaná *Vývoj jazyka*, s. 18–30) se zabývá obecnými principy jazykového vývoje a příčinami jazykových změn, následuje přehled fonetických změn. Autor zde čerpá především ze Zavadila (1998), jeho teze však vhodně doplňuje příklady z portugalštiny. Lehce problematický (zvláště z pohledu studentů magisterského studia, jimž je publikace primárně určena) může být dle mého názoru příklad baskického substrátu na Iberském poloostrově (s. 23), neboť, jak i sám autor uvádí, substrátem rozumíme jazyk původního obyvatelstva, který zanikl. Baskičtina se sice na území Portugalska v současnosti nevyskytuje, nicméně v oblasti Pyrenejí je stále jazykem živým. Písemné záznamy v baskičtině jsou navíc doloženy až od 11. století (i když onomastické doklady akvitánštiny v latinských nápisích z 1.–3. stol. n. l. ukazují na jasnou příbuznost s baskičtinou, srov. Zavadil, 2010, s. 49–58), dle mého názoru by bylo tudíž vhodné hovořit spíše o substrátu prabaskickém, příp. starobaskickém nebo situaci více vysvětlit. Názornějším a nezpochybnitelným příkladem by pak byl dle mého mínění např. substrát keltský.

Třetí kapitola (*Lidová latina a proces romanizace*, s. 32–39) poskytuje krátký romanistický exkurz: stručně pojednává o periodizaci latiny, protikladu latiny literární a lidové, zdrojích lidové latiny, procesu romanizace a klasifikaci románských jazyků.

Na tuto kapitolu tematicky navazuje delší kapitola čtvrtá (*Jazykový vývoj lidové latiny*, s. 42–70), v níž autor postupně pojednává o vývoji všech jazykových plánů lidové

latiny (v konfrontaci s klasickou či literární latinou). Tato kapitola je pro studenty, kteří v současnosti disponují zpravidla jen skromnou či žádnou znalostí latinského jazyka, nepochybně velice užitečná a informativní. Do jisté míry matoucí však může být skutečnost, že pojem lidová latina je zde užíván ve dvojím smyslu, a to jednak z hlediska již v předcházející kapitole zmíněné dichotomie literární vs. lidová latina, jednak však též z hlediska časového, tj. lidová latina je chápána jako pokračovatelka latiny klasického období (o různém chápání pojmu lidová latina pojednává např. R. Cano Aguilar, 1997, s. 34–35). Časové hledisko přitom Hricsina v předcházející kapitole na s. 32 zavrhuje. Toto dvojí chápání pojmu lidová latina se objevuje v průběhu celé čtvrté kapitoly, jak dokládají např. věty na s. 50: „V lidovém jazyce však tento subsystém nebyl příliš důsledně dodržován a začal se rozkládat již mnohem dříve než v období lidové latiny“ a na s. 54: „V klasické latině nebyla substantiva doprovázena členem. Ten se vyvinul až v lidové latině z ukazovacích zájmen *ille* a *ipse*.“

V páté kapitole (*Etnická a jazyková charakteristika Pyrenejského poloostrova před vznikem Portugalského království*, s. 72–81) se autor nejprve stručně zabývá prerománských osídlení Pyrenejského poloostrova, příchodem Římanů, invazí germánských kmenů a následnou arabskou okupací. Důraz je ve všech případech pochopitelně kladen na vliv zmiňovaných jazyků na portugalštinu. Drobné nedopatření jsem zaznamenala na s. 80 v případě arabismu *nora* (< ar. *na'úra*), jehož správný překlad je „čerpací kolo (u studny)“, nikoli mnohem běžnější „snacha“, jež má svůj původ v lat. *nurus* (srov. např. slovník Španělské královské akademie DRAE). Závěr kapitoly je věnován okolnostem založení Portugalského království (s. 81). Tento historický exkurz je pro studenty portugalštiny jistě užitečným připomenutím daných událostí, nicméně některé informace v něm obsažené jsou z mého pohledu možná nadbytečné a pro vývoj jazyka irelevantní.

Šestá kapitola (s. 84–91) se zabývá periodizací portugalského jazyka. Autor nejprve uvádí návrhy periodizace několika nejvýznamnějších portugalských a brazilských filologů, posléze objasňuje, která periodizace se uplatňuje v jeho učebnici. Každé vývojové období pak vhodně doplňuje krátkým literárně-historickým přehledem.

Sedmá kapitola (*Nejstarší portugalsky psané texty*, s. 94–103) poskytuje čtenáři z mého pohledu velmi zajímavé informace o okolnostech hledání nejstaršího portugalského textu, kromě hlediska čistě jazykového upozorňuje autor např. i na problém paleografie. Druhá část kapitoly je věnována užitečnému přehledu typů staroportugalských úředních a literárních textů.

Následující dvě kapitoly jsou věnovány popisu portugalštiny v jednotlivých vývojových obdobích. Osmá kapitola (*Jazykový vývoj staré a střední portugalštiny*, s. 106–160) se zaměřuje na jazykový popis stavu portugalštiny v období přibližně mezi roky 1175 a 1550. Kapitola je rozčleněna na tři části. V první se autor zabývá hláskovým vývojem z lidové latiny. Mimo jiné v ní autor upozorňuje i na některé sporné jevy, které jsou dodnes předmětem diskuzí, např. na otázku betacismu ve staré portugalštině. Druhá část se zabývá morfosyntaxí, pozornost je postupně věnována vývoji jednotlivých slovních druhů, přičemž se vychází převážně z klasické latiny. Nejkratší třetí část se stručně zabývá slovní zásobou, přesněji jejím obohacováním prostřednictvím výpůjček z jiných jazyků. Žádný prostor naopak není věnován slovtvorným procesům.

Devátá kapitola (*Jazykový vývoj klasické a moderní portugalštiny*, s. 162–172) se zabývá obdobím od poloviny 16. století do současnosti. Má obdobnou strukturu jako kapitola předcházející (tj. popisuje systém vokalický, konsonantický, dále morfosyntax a obohacování slovní zásoby prostřednictvím výpůjček). Autor si především klade za cíl upozornit na jazykové rozdíly klasického období (trvajících přibližně do počátku 18. století) oproti moderní portugalštině. V některých případech (zejména v užívání a významu slovesných způsobů a časů) probíhal citelný vývoj i během 19. a 20. století a stále není ukončen.

V desáté kapitole (*Vývoj brazilské portugalštiny*, s. 174–180) se Jan Hricsina zaměřuje především na rozdíly mezi brazilskou a evropskou portugalštinou, které vhodně zasazuje do historického kontextu. Nejprve se zabývá historickými okolnostmi vývoje brazilské portugalštiny (stručně jsou naznačeny dějiny kolonizace a proměny demografické situace — zpočátku početné domorodé obyvatelstvo mluvící vlastními jazyky, masivní import afrických otroků a později též přistěhovalectví z jiných evropských zemí) a posléze vlastním vývojem jazyka, jenž se od poloviny 16. století (tedy období počínající klasické fáze portugalštiny) dá považovat za svébytný a vykazuje řadu odlišných rysů ve všech jazykových plánech. Tyto rysy jsou v některých případech v porovnání s evropskou portugalštinou spíše konzervativní, v jiných případech naopak vykazují inovace.

Poslední, jedenáctá kapitola (nazvaná *Etymologická cvičení*, s. 182–184) již není informativního charakteru, je určena studentům k procvičení vyvozování portugalštiných slov z latinských tvarů.

Celkově lze konstatovat, že kniha *Vývoj portugalštiněho jazyka* naplňuje veškeré cíle, které si autor vytyčuje, a dobře poslouží nejen studentům magisterského oboru portugalština, ale i dalším zájemcům o romanistiku a vývoj jazyka.

LITERATURA

CANO AGUILAR, R. (1997): *El español a través de los tiempos*. Madrid: Arco Libros.

HAMPLOVÁ, S. (2002): *Nástin vývoje italského jazyka*. Praha: Karolinum.

ZAVADIL, B. (1998): *Vývoj španělského jazyka I*. Praha: Karolinum.

ZAVADIL, B. (2004): *Vývoj španělského jazyka II*. Praha: Karolinum.

ZAVADIL, B. (2010): *Baskičtina. Lingvistická interpretace*. Praha: Nakladatelství Karolinum.

ZAVADIL, B. (2015): *Historia de la lengua española: introducción a la etimología*. Praha: Nakladatelství Karolinum.

Zuzana Krinková | Ústav románských studií, Filozofická fakulta Univerzity Karlovy |
nám. Jana Palacha 2, 116 38 Praha 1
zuzana.krinkova@ff.cuni.cz